

Гурлева Т.С. Довіра до себе у ставленні до медіатексту // Науковий потенціал та перспективи розвитку психологічних наук: мат-ли Міжнародної науково-практичної конференції, м. Львів, 13-14 вересня 2019 р. – Львів: Видавничий дім «Гельветика», 2019. – С. 51-56.

3. Соціальна психологія

ДОВІРА ДО СЕБЕ У СТАВЛЕННІ ДО МЕДІАТЕКСТУ

Гурлева Т.С.

кандидат психологічних наук, старший науковий співробітник
лабораторії консультативної психології та психотерапії

Інститут психології імені Г.С. Костюка НАПН України, м. Київ, Україна

В умовах гібридної війни, інформаційних викривлень і намагань деструктивно впливати на свідомість і поведінку громадян, перед психологами стоїть завдання зміцнити суб'єктну здатність людини протистояти руйнівному впливу – з одного боку, і використовувати власні можливості для особистісного розвитку – з іншого боку. Психологічна допомога спрямована на розширення у людини уявлення про себе, свої можливості й перспективи, про свою роль у власному житті та в житті суспільства, про простір життєвих пріоритетів, які визначають вектор самопізнання, саморозвитку, самоздійснення. Без активної позиції самого громадянина як суб'єкта зусилля у просуванні особистісного розвитку, а також у протидії тиску шкідливої інформації будуть не ефективні.

Для здійснення конструктивного спілкування прямо й опосередковано, здатності протистояти деструктивному медіа-впливу важливим бачиться розгляд ролі такої суб'єктної властивості як довіра до себе. Довіра взагалі є індикатором стану комунікації у суспільстві, маркером стосунків між людьми, різними верствами населення, громадянами і владою, а також ставлення до різноманітних ЗМІ. *Метою дослідження є з'ясування зв'язку між довірою людини до себе і здатністю її з довірою чи недовірою ставитись до інформації, зокрема до буквених текстів у різних інформаційних джерелах (газети, інтернет-видання тощо).*

Довіра людини впливає на життєву позицію і особистісний розвиток. Втрата чи послаблення довіри є окремим проявом посттравматичного стресового розладу (ПТСР). Дослідження довіри здійснюється у площині

вивчення характеристик суб'єктності і суб'єктивності в психіці й поведінці людини (К.О. Абульханова-Славська, Ф.Е. Василюк, Т.П. Скрипкіна та ін). Довіра до самого себе, своїх переконань і цінностей, набутого досвіду виступає запобіжником спробам маніпуляторів через ЗМІ здійснити тиск, агресивно вплинути на особистість. Засобом конструктивної, суб'єкт-суб'єктної взаємодії є діалог, який може здійснюватись як напряму, так і через телебачення, радіо, Інтернет тощо. У наукових джерелах акцентується увага на діалогічності буквенного тексту, яка мотивує читача до співбесіди, спонукає до роздумів, що є можливим завдяки різним засобам і прийомам писемного діалогічного мовлення (М.М. Бахтін, В.С. Біблер, В.О. Татенко, Н.В. Чепелева та ін.).

Протягом 2015-2019 рр. нами досліджувалась і доведена ефективність діалогічного спілкування з усіма категоріями постраждалих від кризових подій в Україні на противагу маніпулятивному спілкуванню, що має ознаки підкорення, схиляння до некритичного прийняття прямих вказівок на те, що і в який спосіб слід робити, як саме діяти [1 та ін.]. Для вивчення особливостей сприйняття громадянами – читачами текстової інформації – діалогічного і маніпулятивного тексту і його зв'язку з довірою-недовірою до текстів використовувався авторський малюнковий проективний прийом «Діалогічний і маніпулятивний текст зі ЗМІ: моє ставлення». Проведене емпіричне дослідження буде продовжене і порівняне з результатами застосування інших методів. Дана методика обрана нами свідомо, адже проективні малюнкові методики вже досить успішно зарекомендували себе як діагностичні та корекційні [2; 3; 4]: вони допомагають під час встановлення контакту психолога і клієнта, у вивченні почуттів, емоцій, станів і причин, що дають змогу краще зрозуміти зміст явищ і можливі поведінкові реакції на них людини. Метою тематичного малюнка було: отримати розуміння діалогічного і маніпулятивного текстів, причини позитивного чи негативного ставлення до кожного з таких текстів, прочитаних у пресі чи Інтернет-виданнях, що уточнювалося в процесі короткого інтерв'ю; виявити почуття, переживання щодо прочитаного, конкретні наміри чи дії стосовно спілкування з текстом.

Критеріями оцінювання малюнків були форма, колір, зміст. Маніпулятивність тексту виявлялось як: «тиск на свідомість», «рамки, які встановлює маніпулятор», включення певних слів і висловів (на кшталт «треба», «повинні»), намагання отримати «владу над читачем». Діалогічність визначалась і виявилась через такі показники: текст цікавий, зрозумілий, залишає простір для власних умовиводів, автор «не заграє, а спілкується на рівних». Зображення тексту у темних кольорах трактувалось як трудність розуміння і небажання прислухатися і читати, коли «хочеться забути» (вказує на наявність маніпуляції), у світлих і яскравих (виявляє діалог) – як бажання читати, прислухатися до думки, коли зрозуміло, наснажує, коли автор поважає читача, хочеться читати подібні тексти і конкретного автора (певне видання).

Попередній аналіз малюнків показав наступне: переважання в малюнку темного (чорного, коричневого тощо) кольору інтерпретувалося самими опитаними як відторгнення інформації, почуття приниження і тиску, світлого (жовтого, голубого тощо) – як спокійне і доброзичливе ставлення, позитивне сприйняття тексту. Помічено, що взаємодія з текстом сприймається читачем як спілкування саме з людиною, автором тексту (наприклад, зображення діалогічного тексту як спілкування однакових за розміром осіб, у той час як маніпулятивний текст пояснювався як «той, хто більший за розміром намагається домінувати, тиснути»). Ці дані виступають одним із аргументів «за» стосовно того, що діалог відбувається саме з автором тексту, а не сприймається лише як «безликий» буквений текст. Можна говорити, що діалог чи маніпуляції через текст проводить особа, конкретний автор, який має певну мету, виступаючи у ЗМІ. За формою зображення діалогічні тексти представляють собою «рівних за позицією людей», упорядковані кольорові рядки, сонце, щирі очі, голубе небо, що асоціюється з простором думки, «відчуттям того, що ти сам вирішуєш, як думати і діяти» тощо. Маніпулятивний текст зображується колючим кущем, який відторгає, гнівним оком, масною чорною крапкою – як небажання взаємодіяти з таким текстом-автором.

Розглянемо деякі приклади малюнків і пояснень діалогічного і маніпулятивного текстів, а також зв'язку довіри чи недовіри до них з довірою до себе. Так, Ольга, 61 р. (Рис. 1): «Діалогічний текст спокійний, зрозумілий, не набридає. Слова не тиснуть. Залишає свободу у думках. Присутня одна думка, на якій слід зосередитися, все компактно. Там правда, непорушення кордонів. Текст сприймається як «свій», він допомагає. Діалогічний текст – це спокій, інтерес, чистота – вода, зелень, повітря, свобода, моя посмішка, викликана прочитаним. Маніпулятивний текст – коли тиснуть, багато тем, що заплутує, давлять слова «треба», текст «забруднює». Викликає вибух неприємних емоцій – обурення, гнів, псується настрій, хочеться відкласти текст, «виплюнути» те, що проковтнув і поставити жирну крапку, забути. Не хочу таке читати і бачити цю газету. Довіряю собі, бо читаю і завжди думаю, і тексту з діалогом».

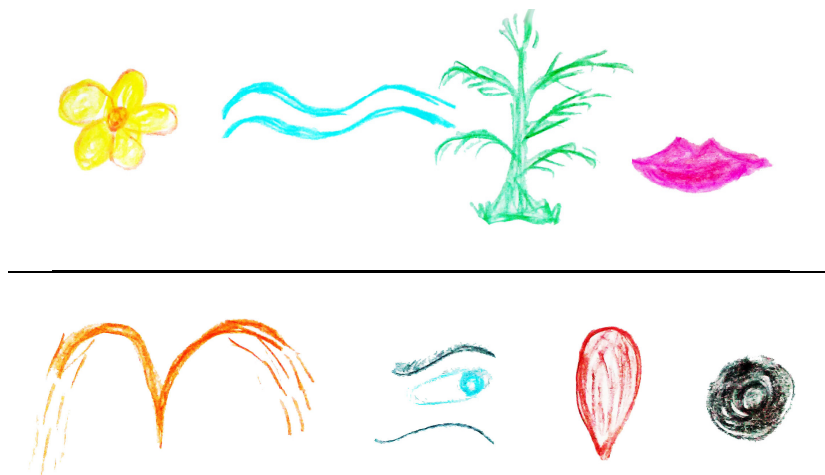

Рис. 1 Малюнок діалогічного (зверху) та маніпулятивного текстів.

Ще один малюнок. Людмила, 49 р. (Рис. 2) : «Діалогічний текст – від незрозумілого, важкого до просвітління. Написано зрозуміло, логічно, цікаво, послідовні думки. Той, хто веде діалог – чесний, допомагає тобі розмірковувати. Такому тексту довіряю, бо сама так думаю, відповідає моєму настрою, заспокоює, дає сили. Маніпулятивний текст заплутує, намагається тобою оволодіти, обдурити. Почуття ошуканості. Такому тексту і таким авторам не довіряю, бо відчуваю свою силу, але складно розпізнати тонку маніпуляцію».

Дані емпіричного дослідження показують, що читачі відчують, впізнають тексти діалогічної чи маніпулятивної спрямованості і реагують на них. Неприйняття маніпуляцій пов'язане з почуттям довіри до себе, свого досвіду, власних цінностей, але коли людина втрачає довіру до себе і здатність протистояти агресивному тиску, коли вона дезорієнтована, тоді виявляє потребу у психологічній допомозі.

Рис. 2 Малюнок діалогічного (ліворуч) та маніпулятивного текстів.

Довіра до себе виступає визначальною у процесі вибору чи оцінки медіатекстів, що є запорукою свідомого, «думаючого» ставлення до інформації, її споживання як суб'єктом, а не об'єктом впливу. *Перспектива дослідження* полягає у розробці технології психологічної допомоги громадянинові у критичному сприйманні медіаінформації, зміцненні довіри до себе та інших суб'єктних якостей особистості.

Література:

1. Гурлева Т.С. Особливості спілкування психолога з населенням через друковані засоби масової інформації у кризових соціокультурних умовах. – Київ, 2017. С.193-221. – Електронний ресурс: <http://lib.iitta.gov.ua/709806/>
2. Гурлева Т.С. Підліток: становлення відповідальності. К. : Шкільний світ, 2010. 126 с.
3. Соколова Е. Т. Проективные методы исследования личности. М. : МГУ, 1980. 176 с.

4. Яценко Т. С. Теорія і практика групової психокорекції: активне соціально-психологічне навчання : навч. посібник. К. : Вища школа, 2004. 679 с.